

ANALIZA STILULUI

REF.EXP.VATAMANU CARMEN
ACADEMIA FORȚELOR TERESTRE NICOLAE BĂLCESCU SIBIU

Abstract:

The stylistics is the component part of an insufficient delimited field, thus we can talk about more stylistics or about more directions of the stylistics. The studying object within stylistics is therefore regarded in a totally different manner by different specialists. For instance, Ch. Bally stated that the stylistics does not study part of the language, but the language itself. Bally minds the ordinary language, thus founding, at the beginning of the 20th century, the linguistic stylistics, further more developed into many directions, for most of the known languages, and especially for the Romanian language, as there is mentioned within Iorgu Iordan's *Stilistica limbii române*.

STILISTICA GENERALĂ este o știință a stilului în toate domeniile în care apare o organizare stilistică; tocmai extinderea cercetării stilistice la toate domeniile comunicării este cea mai valoroasă realizare a stilisticii actuale.

Definiția stilului se complică și prin trăsături suplimentare imprimate de *domeniul de aplicație*: limbă, literatură, artele plastice, arhitectură, muzică, dansul, filmul și chiar științele exacte care, contrar prejudecății, au o dimensiune stilistică iminentă. În artă, însă stilul este o dimensiune esențială a reprezentării.

Complexitatea noțiunii de *stil* se mai datorează *diacroniei și ierarhiei* extensionale a ipostazelor sale: stil al unei limbi, al unui grup de limbi, al unei epoci, al unei școli (curent literar), al genurilor, al temelor literare; al unui scriitor sau a unui moment din opera acestuia, al unei opere sau al unei părți dintr-o operă: capitol, fragment, paragraf, fraza.

Stil individual și supraindividual. Stilistica modernă a arătat că stilul este deopotrivă *supraindividual*, obiect al *stilisticii teoretice și individual*, obiect al unei *stilistici genetice* a expresiei. Paradigma vorbește și ea despre un *cod* al autorului, al genurilor literare, al epocii. Între stilistica în genere, adică între stilistica privită ca noțiune și un stil particular, (idiostil), raporturile sunt ca între limbaj și o limbă dată, ca între schema limbii și realizarea ei practică.

Conceptul *structuralist și semiotic* de sistem permite raportarea trăsăturilor stilistice la ceea ce este stilul în accepția cea mai largă a cuvântului:

„un sistem închis, situat în primul plan al operei de artă înseși, care înseamnă tocmai realizarea concretă a stilului”.

Dupa criteriile lingvistice, stilul este: „întrebuințarea conștientă a unor mijloace lingvistice în vederea atingerii anumitor țeluri ale exprimării”. A da unui enunț un stil anume presupune principiile de *selecție intențională* și de *deviere de la normă* (écart).

În termeni glosematici, stilul definește *forma* specifică a discursului și există o formă a semnelor lingvistice (a semnificantului) și o formă a ideilor exprimate (a semnificatului), adică *o formă a expresiei* și *o formă a conținutului*.

Cele trei definiții aparținând sensului mai larg al stilului ar face obiectul unei STILISTICI TEORETICE, a mijloacelor de expresie în genere. În măsura în care stabilește tipuri de procedee și examinează posibilitățile în relație cu realizările (incălcând parțial domeniul poeziei) această cercetare capătă caracter de *teorie a stilului*.

Procedurile STILISTICII GENETICE/ ale STILISTICII EXPRESIEI (de pildă stilul devierilor stilistice de la normă, al cuplajelor, al cuvintelor- cheie, al cuvintelor- tema) caută mai degrabă stilului individual. Câmpul observațiilor se lărgeste enorm la acest nivel; termenul devine tot mai flexibil, justificând remarcă lui Pentru Guiraud: „Când simplul aspect al enunțului, când arta conștientă a autorului, când expresie a naturii omului, stilul este o noțiune plutitoare ce depășește mereu granițele în care încercăm s-o închidem, este unul din acele cuvinte caleidoscopice care se transformă în clipa în care încercăm s-o fixăm”. De aici rezerva, ezitarea criticii structuraliste și semiologice în a folosi termenul; poeticianul G. Genette îl acceptă, cu condiția unei definiții care, printre altele, ar lămurii natura relațiilor dintre stil și celelalte aspecte ale limbajului și ale semnificației. Ca Bally odinioară, el scoate stilul în afara stilisticii, însă nu pentru a-l supradimensiona, căci stilul este un lucru prea serios pentru a fi incredintat stilisticienilor sub monopol”. Genette disociază teoria stilului de practica sa, ajungând la o concluzie tranșantă: „*teoria stilului nu este stilistica*”. În sprijinul aserțiunii sale, poeticianul invocă personalitatea lui Leo Spitzer, care este mai mult un practician decât un teoretician – și prin aceasta e profund stilistician.

VALENȚE TIPOLOGICE ALE STILULUI

Tudor Vianu în prima parte a activității sale, are preocupări stilistice în acest sens larg, stilul fiind „unitatea structurilor artistice într-un grup de opere, raportate la agentul lor, fie acesta artistul individual, națiunile, epoca sau cercul de cultură”. Abia mai tarziu, Tudor Vianu va defini stilul ca întrebuințare individuală a limbii.

Lucian Blaga va duce conceptul de stil cel mai departe, el depășind nu numai condiționarea lingvistică, ci și pe cea estetică și culturală: stilul devine o categorie ontologică – „produsul unei matrici alcătuite din categorii abisale,

discontinue, dar sinergic și arhitectonic combinate. Reflecția stilistică ramâne, în sensul lui Buffon, o reflecție despre condiția umană. Preocupările lingvistice privind stilul considerate ca *revoluționare*, odată cu scaderea interesului pentru retorică, întâlnesc conceptul de stil elaborat, de filosofi și istorici ai culturii.

În sens larg, cultural și ontologic, stilul poate fi definit ca „*invariantele de structura ale unor mari unitati de cultură*”.

Stilurile individuale reprezintă un aspect particular al acestei ample stilistici pe care am putea-o numi *generalizată*. Formaliștii ruși cereau o corelare riguroasă între aceste serii cultural istorice și cele ale literaturii. Aceste deziderate au fost fructificate, începând cu deceniul șase, de către estetica/poetica receptării, disciplină ce face joncțiunea între perspectiva autonomist – structuralistă și cea de tip extrinsec, prezentă în sociologia literaturii.

VALENȚE LINGVISTICE ALE STILULUI

Stilul ca individualizare (expresiva) a limbii. Abandonat retoricii, ea însăși o vreme abandonată, stilul reintră spectaculos în atenția lingvisticii, pentru a fi regândit ca fenomen de limbaj. Investigația lingvistică devine singurul instrument capabil să garanteze obiectivitatea analizei științifice.

În accepție restransă, lingvistică, cele mai multe definiții ale stilului sunt reductibile la ideea că stilul este *expresia celui care vorbește*, ceea ce înseamnă o definiție psihologică sprijinită pe mult citata formula a lui Buffon – „Le style c’est l’homme meme”. Stilul înglobează și adeseori confundă aceste două calități (arta scriitorului și natura însăși a omului) pentru a deveni, după expresia lui Claudel, „o calitate naturaăa, ca sunetul vocii”.

Pentru că se aplică mai ales la literatură, conceptul stil este susținut de noțiunea de ornare, ceea ce asează în centrul stilisticii studiul figurilor. Oricât de limitativ – estetizantă, această optică are meritul de a face translația de la sensul larg la sensul estetic al noțiunii stil.

Stilistica este parte componentă a unui domeniu insuficient delimitat, putându-se vorbi de mai multe stilistici sau de mai multe direcții ale stilisticii. Obiectul de studiu al stilisticii este astfel văzut diferit de diferiți cercetători. De exemplu, Ch. Bally afirma că stilistica nu are ca obiect studiul unei părți a limbajului, ci limbajul în întregimea lui. Bally are în vedere limba comună, întemeind, la începutul secolului XX, stilistica lingvistică dezvoltată ulterior în multe direcții pentru majoritatea limbilor mai cunoscute, inclusiv și mai ales pentru limba română, cum o arată monumentală lucrare a acad. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*. Expresivitatea este concepută în asemenea cercetări mai ales ca o marcă a afectivității, care caracterizează cu deosebire vorbirea spontană, familiară și populară. Șt. Munteanu admite și el că obiectul de studiu al stilisticii este limbajul în întregimea lui, însă precizează că este vorba de limbajul artistic, limba literaturii, vorbind astfel despre o stilistică literară. Creatorul stilisticii literare este Vossler. H.A.Hatzfeld și la noi Șt. Munteanu văd în stilistica literară o „disciplină de graniță, aparținând lingvisticii și teoriei

literaturii, motivarea ei fiind psihologică, scopurile urmărite ținând dincolo de aceste domenii, fără a răspunde problemelor fundamentale, de natură estetică, spre înțelegerea cărora ea se îndreaptă totuși”.(St. Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*, p.11)

Bibliografia studiată trimite la cele mai importante puncte de vedere demonstrând totodată și complexitatea noțiunii de expresivitate.

După cum a remarcat deja H. Hatzfeld, conceptul de expresivitate desparte stilistica în două mari curente: unul reprezentat de Bally și continuatorii lui, celălalt susținut de Vossler, Spitzer, Damaso, Hatzfeld însuși. (Edward Stankiewicz distinge trei poziții: una estetică – Vossler, una expresiv-stilistică – Bally, și una psihologico-literară – Spitzer. Edward Stankiewicz, *Problems of emotive language*, apud I. Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, I, p.73)

Intr-o definiție lingvistică generală, numim stil acele *trăsături particulare ale unui discurs/ text care îl individualizează și îi conferă autonomie în contextul unor discursuri/ texte asemănătoare*. Se deduce din această definiție că stilul este rezultatul unei practici individualizante asupra limbajului natural, un element care particularizează atât discursul poetic, cât și pe cel prozaic.

Stilul individualizează orice enunț lingvistic și nefiind o marcă a literarității, este una a vorbirii în general. De aceea, aplicarea metodelor lingvistice la poezie trebuie să accepte premisa ca *poezia este limba*.

Stilistica este dependentă de lingvistică, iar stilul nu poate fi definit exact fără referire la gramatica. Dar, în timp ce scopul analizei gramaticale este predictiv, al analizei stilistice e clasificator. Acest punct de vedere presupune că în timp ce *lingvistul* se ocupă cu descrierea unui *cod*, *stilisticianul* e interesat de *diferențele dintre mesajele* generate în acord cu regulile de cod.

Definițiile specializate ale stilului, în număr de șapte în sistematizarea lui I. Coteanu, gravitează spre cei trei factori de bază ai comunicării, adică spre:

1. EMITĂTOR – obiect al POETICII, stilul ca *alegere*; stilul ca *alegere și combinare* a faptelor de limbă; stilul ca *adaos* la nucleul comunicării; stilul ca expresie a unui *mod de gândire*;
2. MESAJ – obiect al POETICII, stilul ca *deviere*; stilul ca *funcție poetică* a limbajului;
3. RECEPTOR – obiect al TEORIEI RECEPTĂRII/ LECTURII, stilul ca *efect* al structurii mesajului;

DEFINIȚII ale STILULUI AXATE pe EMITĂTOR

STILUL CA ALEGERE A FAPTELOR DE LIMBĂ. Ch. Bally a încercat teoretic să despartă stilul de stilistică.

Deși a precizat încă de la începutul lucrării sale că se va ocupa de stilistica „neliterară” – „se cuvine să ținem seama de factorul estetic, în măsura în care el face impresia unei apariții spontane și firești”, argumenta el, pentru că „scriitorul urmărește, trebuie să urmărească, anumite efecte de ordin artistic, ceea ce reduce

mult din caracterul de spontaneitate și naturalețe, care, în cazul produselor stilistice ale limbii vorbite, există totdeauna în întregime” – I. Iordan ia și exemple pentru a ilustra fenomenele spontane dintr-un repertoriu bogat de texte literare. Astfel, fără să vrea, acad. I. Iordan dovedește că opoziția dintre intenționalitate și spontaneitate nu opune limbajul scriitorilor vorbirii cotidiene vii.

La M. Riffaterre, devierea este însuși principiul de elaborare a structurii textului literar în vederea sensibilizării cititorului. Abaterile de la normă nu pot fi luate drept criteriu și punct de plecare pentru a descoperi constanta unui procedeu stilistic. De aceea, stilisticianul este dator să aleagă acele trăsături care reflectă cele mai conștiente intenții ale autorului mesajului, anume particularitățile de expresie esențiale, de neînălțurat, acestea fiind pentru cititor elementele imprevizibile generate de context. Pentru Riffaterre în expresivitate intră intensificarea reprezentării (a imaginilor), conotația estetică, dar și coloratura afectivă.

Distincția între expresivitate și estetică a fost făcută net de R. Jakobson în lucrarea *Lingvistică și poetică* atunci când, dezvoltând schema lui Bühler, identifica cele șase funcții ale actului lingvistic:

1. funcția referențială (numită și denotativă sau cognitivă) care corespunde funcției de reprezentare din teoria lui K. Bühler; se circumscrie contextului extralingvistic pe care se întemeiază substratul planului semantic al mesajului (înțeles biplan: expresie și sens);
2. funcția expresivă (emotivă) privește exclusiv pe emițător și introduce (conștient sau subconștient) în organizarea mesajului perspectiva individualității intelectuale, afective etc., a stării afective a emițătorului, a atitudinii lui față de realitatea extraverbală;
3. funcția conativă (de apel, din interpretarea lui K. Bühler) se circumscrie destinatarului; subiectul vorbitor își structurează mesajul și în legătură cu reacția pe care vrea să o determine din partea acestuia;
4. funcția fatică stă în legătură cu contactul între protagoniștii actului lingvistic; subiectul vorbitor invită un destinatar la dialog, verifică menținerea, realizarea comunicării;
5. funcția metalingvistică este focalizată pe limba însăși; în structurarea mesajului, subiectul vorbitor explică termeni lingvistici prin care limba numește componente ale lumii;
6. funcția poetică absolutizează mesajul în el însuși, structura lui verbală primește un grad maxim de autonomie.

Funcția expresivă sau emotivă numită și afectivitate sau expresivitate spon-tană este manifestarea verbală a emoției corespunzătoare, concluziona I. Coteanu în *Stilistica funcțională a limbii române*, în timp

ce expresivitatea deliberată, funcția estetică sau poetică, adică, este manifestarea verbală a emoției contemplative.

Expresivitatea – conchide I. Coteanu – „nu rezidă nici în semnificația semnului, nici în sunete, ci fie în afara semnului, fie în raportul de solidaritate, în forma lui”. Ea este „o valoare realizată cu ajutorul unor contexte astfel întocmite încât să provoace o deplasare de planuri în conținutul semnelor lingvistice”.(*Considerații asupra structurii stilistice a limbii*)

T. Vianu credea că nu este posibil să vorbim de o stilistică lingvistică, care să studieze limba comună, și de o stilistică literară, nelingvistică, care să studieze autorii, deoarece „toate efectele de stil rezultă dintr-o anumită întrebuințare a limbii, a lexicului cu toate varietățile lui semantice, apoi a formelor și a construcțiilor ei, încât noțiunea unei stilistici nelingvistice este o alăturare de cuvinte tot atât de nejustificată ca, de pildă, fier de lemn sau cerc pătrat”. „Stilistica operelor literare este o prelungire a stilisticii limbii române – afirmă T. Vianu – după cum expresivitatea scriitorilor este o prelungire a puterii generale de expresivitate a limbii, o potență mai înaltă a acesteia”.(T. Vianu, *Iorgu Jordan și stilistica*, apud Șt. Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*, p. 67)

Note bibliografice:

1. Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii*, I, Ed. Academiei, București, 1985, p. 53., vezi și Ileana Oancea, *Istoria stilisticii românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 16.
2. Cesare Segre, *Sisteză stilistică în poetică și stilistică*, Ed. Univers, București, 1972, p. 147.
3. Jean Marouzeau, *Traite de stylistique latine*, Masson, Paris, 1946, p. 10.
4. C. Brooks and R.P. Warren, *Understanding poetry*, Apud I. Coteanu, *Op. cit.*, p. 58: “Stilul in sens larg este in esenta acelasi lucru cu forma”.
5. P. Guiraud, *La stylistique*, P.U.F., Paris, 1970, p. 8.
6. G. Genette, *Stil și semnificație în introducerea în arhitext. Ficțiune și Dicțiune*, Ed. Univers, București, 1994, p. 160.
7. Tudor Vianu, *Estetica*, E.P.L., București, 1968, p. 142. .
8. Lucian Blaga, *Sub specia stilului. In geneza metaforei și sensul culturii*, Ed. Humanitas, București, 1994, p. 163.
9. Ileana Oancea, *Istoria stilisticii românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 113.
10. S. Saporta, *Aplicarea metodelor lingvistice la studiul limbajului poetic, în Poetică și stilistică*, p. 176.
11. Coteanu, *Stilistica funcțională*, p. 54 – 80.